

Kati Tervo sukupuu

WSOY

KATI TERVO

Sukupuu

ROMAANI

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Lämpimät kiitokset

Taru Jokinen

ja

WSOY:n kirjallisuussäätiö

© KATI TERVO JA WSOY 2014

ISBN 978-951-0-40693-9

PAINETTU EU:ssa

Nuorin istuu ylinnä eikä häpeä.

HEIDI HUKKANEN

1953–2033

I

MUMMU muuttuu sudeksi. Pelkään sen murinaa ja vieraskielistä rähinää.

Sen silmät on äkkisyvät. Se pyörriyttää. Niihin voi pudota ja hukkaa. Möhkälemäinen mummu raivoaa. Se haluaa meidät pois sen kammarista. Aikuiset sanoo, että mummu on sairas. Sen luita juilii.

Kaipaam pitkoa letittävää ja pitsiä nypläävää mummu. Muovailtiin savesta kukka, maalattiin pääsiäismunia ja leikattiin saksilla paperisia lumitähtiä ikkunaan. Siitä tykkään huisisti, kun mummun kanssa hääritään. En halua nähdä kipeää mummua.

Äiti toivoo minun vievän sille lohduksi simpukkaleivoksia. En tahdo. Äiti on ostanut ne Viiskulman konditoriasta. Äiti tietää, että ne on mummun suurinta herkkua ja tuo mieleen lapsuuden. Miksi minun on mentävä. Äiti sanoo, että olen joutilas ja mummulle rakas. Se haluaa ommella rauhassa asiakkaan leninkiin jättiruusua.

Arkailen vääntää ovikelloa. Ajokoira räksyttää ja raapii ovea. Odotan vaikka haluan juosta pois. Äiti toruisi kotona. Puristan korinsankaa sormet valkoisina. Pujahdan sisään, kun Hilppa avaa oven.

Vihi hyppii vimmatusti ja se sattuu. Hilppa riuhtaisee sitä kaulapannasta ja telkeää räksyttäjän nuhdellen viereiseen huoneeseen, oven taakse. Valkoisen lasin läpi erottuu poukkoileva varjo. Koira haukkuu ja hyppii ovea vasten. Hilppa lukitsee sen, koska koira osaa painaa käpälällä kahvaa. Maalia raapivien kynsien äänet loppuu. Koira uikahtaa ja luovuttaa. Se painautuu levolle ja vahtiin.

Seison yksin naulakolla. Lyhtylampusta paistaa keltainen valo. Tiedän, mistä ovesta pääsee makuukammariin. Oven lasia koristaa siniset ja vihreät salmiak-kiruudut. Vain mustat on namuja. Huone oli ennen isän ja äidin huone. Meidän huone.

Nuuhkin kamferin, neilikkaöljyn ja palaneen hiuksen tuoksua. Isoäidin ikkunalaudoilla kasvaa ruukkukukkia. Tunnen posliinikukan. Se kiertelee ja kiipeilee ikkunasyvennyksen seinämällä. Kukat tihkuu paksua mettä. Haistan pelargoniat. Ne majailee talvisin kellarissa. Pimeässä loistaa pelakuu.

Koputan hipi hiljaa, painan korvan oveen. Huoneesta kuuluu katkeilevaa ja rahisevaa hengitystä. Sarana narahtaa, kurkistan kammariin. Tuohenharmaaksi maalattu sänky muistuttaa peittovuorta. Mummun ruumis pötköttää vuoteella ja se rohisee selällään. Pyöreä naama lepää hopeisessa hiuspilvessä pieluksella.

Suupielestä pilkottaa hampaat. Mummu on pehmeä halaus ja terävä veitsi. Susiturkki vaanii naulakon verhon takana. Se hengittää.

En herätä mummua. Odotan unen loppua.

Kömmiin keltaiseen plyysituoliin. Mummusta le-
mahtaa vanhan haju. Kun olen päässyt upottavaan
tuolinpesään, nenää alkaa kutittaa, ja aivastus livahtaa.
Mummun silmäluomien lomasta kiiltää viiru. Se au-
kaisee kaksi suurta suonikasta ruskeaa silmää.

Jähmetyn tuijottamaan mummua, joka kähisee. Sen
suussa lonksahtelee. Mummu kyselee, olenko se minä
ja oliko se nukahtanut. Miksen ollut herättänyt? Toin
mummulle korissa leivoksia. Mummu ilahtuu. Sen sil-
mät menee sirrilleen. Nyt pidetään kemut, se sanoo
ja kohottautuu vaivalla sängyn laidalle istumaan. Se
soittaa messinkikellolla sisäkön paikalle. Hilppa keit-
tää nyt teetä.

2

MUMMU KERTOO, miten teetä juodaan suuressa maailmassa iltapäivisin aina samaan kellonaikaan. Maitoa kaadetaan loraus kuppiin ja juoruillaan. Mummu lusikoi sokeria ja puristaa sitruunasta tippoja pihkanväriseen juomaan. Tee ja juorut kuuluu yhteen kuin sanomalehti ja kahvi. Isä juo kahvia ja rytistelee otsaa, kun se lukee lehteä ennen töihin lähtöä.

Mummu hotkii. Se jauhaa silmät ummessa tuliaisia ja murustelee violetille aamutakille. Se rakastaa leivoksia. Ne tuo mummun mieleen lapsuuden sunnuntait Saksassa. Mummu muutti morsiamena kaukaa meren takaa Suomeen. Höyrylaivan nimi oli Ariadne. Herkkusuu-mummu mutisee, että sitruunankuori on leivonnaisten maun sydän. Se nyökkäilee ja hengähtää ennen kuin ottaa uuden madeleinen.

Syön yhden. Suun ympärille jää valkoinen pöly-sokerirengas. Kokeilen sitä kielellä. Muuten en näe sitä. Mummu ojentaa minulle kankaisten servietin. Hienot ihmiset aina pyyhkii suupielensä ruokailun päätteeksi. Vaikkei pyyhittävää olisikaan. Mummu opettaa.

Mummu kaipaava vihreäkantista kuvakirjaa ja albumia. Kipaisen hakemaan ne ja kultasankaiset rillit piirongin päältä. Kulaiset lehdet kiertävät kirjankantta. Mummu sanoo sitä ornamentiksi. Mummulassa asuu paljon hienoja sanoja. Kannen keskellä komeilee saksilainen vuori. Mummun lapsuuden vuoret oli muhkuroita. Niillä on hassuja nimiä kuten Barbarine. Vuoren alinen tunneli on hurja ja rinteeltä toiselle ulottuva puusilta hutera.

Kun koulusta oli lomaa, mummu patikoi vuorilla. Sen vanhempien mielestä lapset tarvitsi vuori-ilmaa, jotta ne saa isot aivot ja puhtaan sydämen, hyvän elämän. Tyttärien puhtaat sydämet oli kultaa. Paul-Vatin mielestä naisellakin saa olla isot aivot. Ne voisi pelastaa tyttären miehen, mummu naurahtaa.

Paul-Vati, pikkusisko Flora, isosisko Verna ja mummu kulkivat peräkanaa tuttuja vuoristopolkuja nyörikengät jaloissa, reput selässä ja vaelluskepit kädessä. Mummu oli silloin tyttö nimeltä Adele. Bertha-Mutti hidasteli. Se ei tykännyt kuunnella muitten huudahduksia eikä ihastella hulppeita paikkoja. Se näki vuorten kauneudessa kuoleman vaaran.

Ne ponnisteli leveälle töyräälle, josta levisi maisema kauas aina taivaanrantaan asti. Kaiku asui siellä. Ne laittoi vuoron perään kädet totterölle torveksi ja huusi vastapäisille vuorille ja kaiku vastasi. Verna-na-na-na. Adele-le-le-le. Flora-ra-ra-ra. Ne kaivoi eväät esiin: makkaroita, limppua, juustoa, kakkua, piimää ja kirsikoita.

Verna muutti Amerikkaan. Florasta en ole kuullut mitään. Pikkusisko lähetti postikortteja ennen sotia. Mummu miettii. Kerron sille salaisuuden. Halusin pikkuveljen. Mummu sanoo haluavansa pikkusiskon ja isosiskon. Ne jotka sillä jo kerran oli.

Katsellaan yhdessä mummun kanssa vanhoja valokuvia. Sumuisessa kuvassa kakluuni kiiltää huoneen nurkassa. Kihlajaispari istuu kukkien keskellä morsiamen kotona saksilaisessa salissa.

Adele ja Johannes katselee toisiaan. Valkoisina hohtaa morsiamen puku, sulhasen paita, molempien silmämunat ja kukkavuori. Vietetään kihlajaisia vuonna yksi yhdeksän yksi neljä. Se tapahtui kauan sitten. Viereisessä kuvassa aikuiset istuu syömässä hämärässä salissa. Kaikilla on päällä juhlatamineet ja miehillä on hassut paidankaulukset.

Mummu kääntää sivua. Adele-mummu ja Johannes-vaari istuu kanervikossa. Mummun päässä on suuri hattu, jossa on ihana ruususeppele. Vaari näyttää sotilaalta. Ne oli hetkeä ennen kuvan räpsäystä nauraneet. Niin mummu kertoo. Ne on retkellä metsässä ja niillä on naurun tähteet silmissä.

Mummu pajaa sormella vaaria, joka makaa sotilaan vaatteissa metsässä. Sillä on pyssy vyöllä vuonna yksi yhdeksän yksi seitsemän. Osaan jo numerot. Nyt on vuosi yksi yhdeksän viisi yhdeksän.

Adele-mummu, Verna ja Flora poseeraa jokiniityllä. Tyttöillä on kukkasia hiuksissa. Mummulla ja Vernalla on päällä pitkät leveähelmaiset hameet ja kir-

jaillut juhlapuserot. Flora hymyilee valkoisessa mekossa valokuvaajalle ja Verna soittaa kitaraa. Mitään ei kuulu.

3

KOIRA HAUKKUU eteisessä. Hilppa lähtee ulkoiluttamaan sitä. Mummun katse harhailee kuin piirongin päältä pölyä pyyhkien. Sitä väsyttää.

Jos mummu vielä pyöristyy, se kierähtää sängystä ja menee rikki. Mummu kellahtaa takaisin vuoteelle ja pyytää kiittämään äitiä leivoksista. Se kääntää selän. Auf Wiedersehen.

Kipitän eteiseen ja seisahdan ovelle, jonka taakse Vihi lukittiin. Se on museo. Johannes-vaari nukkui siellä viimeisen yön. Sitä työnnettiin pyörätuolissa. Vaari oli halvautunut puhumattomaksi. Sellaista sanotaan mykäksi. Se oli muuttunut patsaaksi, vaikkei se ollut suurmies. Kukaan ei tiennyt, ei edes tohtori Granfelt, ymmärsikö vaari puhetta.

Jänisjuhlissa vaari ahmi riistapataa. Äkkiä se alkoi tuijottaa eteensä ja näytti linnulta. Se kallistui ja jähmettyi tuoliin vinoon kuin karille ajanut laiva. Kivellä pysyi.

Säilytän jäniksenkypälää salaisuuksien laatikossa enkelikiiltokuvien ja kauniiden kivien joukossa. Pohjimmaisena lojuu muistokirja. Kypälä tuo onnea kuten neliapila. Kypälällä pitää pyyhkiä kolme kertaa pöytää,

jos haluaa lempiruokaa. Täytyy hokea toivomusta salaa ja sutata jäniksen anturaa pitkin pöydän pintaa.

Laatikko haisee jänikselle ja metsälle. Kämpälän sisältä tököttävät luut iljettää. Nahka on käpristynyt ja kuivunutta ruskeaa verta näkyy poikkisahatussa koi-
vessa. Pupu oli pyrkinyt pakoon henkensä edestä. Vaari oli virittänyt ansan. Koira oli ajanut loikkijan sumppuun ja vaari oli täräyttänyt pyssyllä.

Kämpälätaika toteutui kerran. Hilppa tarjosi omenatorttua keittiössä, kun olin mummun luona äidin töiden vuoksi.

Äiti odottaa koulun alkua enemmän kuin minä. Silloin lorvailu loppuu. Äiti tietäisi, missä vietän päiväni, kun se ompelee ja ottaa asiakkaita vastaan kotona. Ompelimo pitää äidin kiireisenä. Kortteleiden rouvat teetättää sillä jakkupuvut ja leningit.

Heikki-isä kulkee ristiin rastiin Suomea ostamassa metsää paperitehtaalalle. Ostopuu Oy pitää isää poissa kotoa. Saa tilipussin, kun on poissa kotoa. Kotona isä ottaa jaloviinapullosta joka sormelle fingerporillisen ja laulaa saksalaisia lauluja.

Johannes-vaarin halvauksen jälkeen oli vaihdettu koteja. Vaari ja mummu muutti ykköskerrokseen ja me ylös, kolmanteen. Vaari kituutti vuoden slaakin jälkeen, kunnes lensi raidallisessa pyjamassa ja tupakkatakissa taivaisille jänismaille.

Kukaan ei itkenyt hautajaisissa. Itku tuli vasta illalla, kun sammutettiin lukuvalo. Vaarin kuolema helpotti, vaikka sitä ei sanottu ääneen.

KAIVAN SORMELLA kukkaruukun kuivaa multaa. Kärpänen mahtuisi kuoppaan. Se makaa ikkunalaudalla mummun keittiössä jalat sojottaen. Hautaan sen painamalla kokkareen multaa päälle. Aamen. Eteisessä pelargoniat uinahtaa talviunille. Hilppa siirtää ne kellarin odottamaan kevättä. Pelakuut nukkuu.

Mummu torkahtelee. Katselen mummuja, tuskin se herää. Auringonsäde leikkii kristallikruunussa ja viskaa kattoon sateenkaaren pätkiä. Seinäkello raksuu.

Lukulampun varsi kiemurtelee. Se on kierresorvattua puuta. Niin Hilppa sanoo, kun kysyn missä näitä vinkuroita kasvaa. Varjostin on keltaista silkkiä. Sen reunaa kiertää hapsunauha. Kun napsauttaa valon, aurinko paistaa.

Seinälle on ripustettu mummun maalaamia miniatyyrejä. Jeesus on kuvattu pikkulasten kanssa hempeillä väreillä. Toisessa kuvassa se tähyilee taivaasta Isää piikkikruunu päässä.

Soikean potretin Hitler-nimisellä sotilaalla on siniset silmät ja kunniamerkkejä. Hindenburgilla on muhkeat viikset.

Pulskat naiset kurottelee käsivarsia taivaisiin suu-

ressa maalauksessa. Peltotaulussa kallistuu lato, viljakuhilaita ja heinää kuivuu seipäillä. Toisessa maise-massa järven poukamaan on vedetty vene riippakoivun alle. Suvilan koivu riippailee saunarannassa.

Peiton alta työntyy venytellen karvainen jalka, valtava suden tassu. Söntään huoneesta. Törmään sateen-varjotelineeseen. Se rämähtää. Juoksen ovesta rappuun ja harpon portaat ylös kotikerrokseen. Lukko ei aukea. Sen hampaat eivät tottele avainta. Viimein salpa hellittää.

Äidin luona vieras täti sovittaa leninkiä. Silti ryntään huoneeseen. Äiti kääntää kyykyssä helmaa sopivan mittaiseksi suu täynnä nuppineuloja. Se katsoo minua kulmien alta moittien. Rouva yrittää seisoa suorassa ja paikallaan. Vad menar flickan? Vad vill hon? Mummun sängyssä väijyy susi. En varg? taivas-telee täti.

Äiti káskee minut sovitushuoneesta keittiöön.

Sovitusnukke seisoo äidin kotiompelimossa Singerin vieressä. Se on täsmälleen äidinkokoinen. Sillä vaihtuu vaatteet. Äiti ompelee itselleen muotikan-kaista leninkejä ja hameita. Jos mekko on harsittu, saatan käydä halaamassa nukkea. Halaan pitkään, eikä nukke karkaa. Jos mekko on vasta vekeistään ja saumoistaan neulojen varassa, välttelen sitä. Yhden neulaisen rutistuksen jälkeen naamani oli kuin villikissan kynsimä.

5

KOTIOVI KOLAHTAA. Äiti seisoo korkeana ja kysyvä-nä. Se varjostaa keittiötä kuin kuusimetsä. Lasta varjelee enkeli.

Mummu on muuttunut sudeksi. Äiti pudistaa päätänsä, nappaa minua kyynärpästä ja antaa vauhtia. Laskeudutaan yhdessä alas portaita mummulaan. Hilppa avaa oven ja hämmästyy. Äiti sanoo, että tultiin tapaamaan Adele-mummuja. Hilppa sanoo mummun justuinsa heränneen nokosilta ja juovan teetä. Toisiko se meillekin?

Mummu istuu nojatuolissa sinivalkoinen posliinikuppi kädessä ja rillit nenällä. Se siristelee runokirjan yli meihin ja hymyilee. Äiti vilkaisee minua. Veri lakkaa kiertämästä ja huone keikahtaa. Kolahdan lattialle. Äiti läpsyttelee poskia ja se nostaa jalkani ylös.

Mummu kilistää Hilpan paikalle. Se rientää hakemaan keittiöstä vettä. Virkoan ja juon vähän. Kuulen äidin sanovan, että minulla on mummulle asiaa. Pudistan päätäni. Äiti kertoo minun nähneen susia.

Mummu katsoo äitiä ja minua. Se nautiskelee teetä. Vanhat naiset ei vähästä hätkähdä. Kun se on juonut

kupin tyhjäksi, se katsoo minua. Die Pfantasie, mein Kind, ist unser Reichtum. Me ollaan rikkaita. Sitä mummu tarkoittaa.

Mummu kutsuu minut kainaloonsa. Se tuoksuu kardemummalta ja silittää minun vaaleanruskeita pitkiä hiuksia.

Tuijotan peittoa. Se on aivan lituska eikä siellä voi piileskellä edes suden kynsi.

Mummun lääkekaapista haetaan ruskea lasipullo. Siinä on pelontappotinktuuraa. Joka ilta äiti tip-tip-tiputtelee seitsemän tippaa iltamaitoon. Näin en näkisi painajaista. Näen silti.

6

PALAILLEN SEKATAVARAKAUPASTA äidin asioilta ostamasta päärynöitä, maustepippuria ja kahvia. Lätsäyttelen lätäköitä ja potkiskelen kahahtelevia vaahteranlehtikasoja. Maahan littaantuu märkiä ja keltaisia lehtiä. Tammi tiputtaa lehdet matoksi tummanharmaalle jalkakäytävälle. Toiset on pikkuleivän, toiset kinuskin värisiä, riippuu siitä, makaako ne maassa selällään vai vatsallaan. Hyräilen pientä nokipoikaa. Opin sen Kaisalta.

Olen törmätä mummuun ja Hilppaan enkä ehdi piiloon. Isä ja äiti oli aamulla riidelleet siitä, oliko mummun paikka sairaalassa vai kotona. Mummu tarvitsee hoitajaa kellon ympäri. Hilpan täytyy saada levätä ja nukkua. Isä ja äiti ei ehdi hoitaa mummua kuin viikonloppuna. Isä aikoo puhua tohtori Granfeltin kanssa. Pitäisikö lääkkeitä vaihtaa, ettei mummu valvottaisi naapureita ja Hilppaa ulvomisella?

Ulvoiko mummu?

Elefanttikenkien vetoketjut irvistää. Mummun nilkat on turvonnu, eikä Hilppa saa kiskottua niitä kiinni. Nilkat valuu makkaroina kengän lyhyiden var-

sien päällä. Mummu tukeutuu kävelykeppiin. Hilppa pitää sitä kiinni toisesta kynkästä. Tihkusade lievittää mummun tautia. Ne laahustaa katua.

Mummu pyytää Hilppaa poimimaan kimpun vaah-
teranlehtiä ja keräämään ruskeankiiltäviä kastanjoita.
Lehdet prässättäisiin ja liimattaisiin pahville tauluksi.
Kastanjoita mummu vain pitelee kädessä ja silittelee
kiiltävää ja sileää pintaa. Se haluaa muistella. En ym-
märrä mitä niin muistellaan.

Meri henkäilee suolaisesti. Talot suojaa meitä tuu-
lelta. Mummun harmaa sadeviitta lehahtaa, kun
ohiajava auto hiljentää kapealla kadulla.

Ojennan paperipussia mummulle ja Hilpalle. Pus-
sissa on päärynöitä ja mausteneilikoita. Mummu ih-
mettelee, mikä minulla on, kun olen vain hiljaa. Mi-
nulla on päällä punainen sadetakki. Valkea nenänpää
pilkistää hupun alta. Se käskää minun hengittää.

7

ILLALLA ISÄ, äiti ja minä istutaan mummun pitkän ruokapöydän ääressä. Hilppa tarjoilee meille juhla-serviisistä paistia, ruusukaalia, perunoita ja kastiketta. Jälkiruuaksi saamme kermavaahdotkiehkuroilla koristeltuja päärynöitä neilikkasokeriliemessä. Mumnulla on aina marenkeja jalallisessa kulhossa.

Kerran mummu oli polttaa talon, kun sillä oli kärehtänyt marengit uunissa mustiksi kikkaroiksi. Sen jälkeen se ei enää asunut yksin, vaan Hilppa muutti mummulaan.

Mummu istuu vaarin pyörätuolissa pöydän päässä ja puhelee. Se kertoo tuntemattomista ihmisistä ja paikoista. Se ikävöi Saksan-perhettään. Me ei riitetä mummulle. Se muistelee Johannesta. Se oli paitsi sulhanen myös vaari.

Mummu suree sitä, että Hanna-täti ja isä riitelee. Miksi ihmeessä lapset ei tule toimeen keskenään? Tuntuu hassulta, kun mummu puhuu isästä lapsena.

Hanna ei halua tulla tuuraamaan Hilppaa sunnuntaiksi. Täti pelkää, että se törmää täällä veljeensä. Isä voisi vanhempana olla viisaampi ja rientää puolitiiehen

»Olemme kaikki tallessa
puun oksina emmekä katoa
mihinkään.»

Kesällä 1918 nuori Adele Schumacher lähtee rakkauden perässä miinoitetun meren yli vieraaseen maahan ja saa tuntea itsensä muukalaiseksi takapajuisessa pohjolassa. Heidi Hukkanen muistaa lapsuudestaan 1950-luvun lopulta sairaan mummun, joka rakasti leivoksia ja rähisi vieraalla kielellä.

Hukkaset ja Schumacherit kokevat kohtalonsa viime vuosisadan myllerrysten keskellä: yksi heistä joutuu kaasukammioon, toinen muuttaa Amerikkaan ja adoptoi intiaanipojan.

Vuosikymmenien päästä Heidi Hukkanen matkustaa Dresdeniin selvittämään juuriaan ja piirtää sukupuun, jonka oksat puhkeavat puhumaan.

Etukannen kuva Darin Stoyanov / Arcangel Images

Takaliepeen kuva iStock

Päällys Martti Ruukonen

WWW.WSOY.FI 84.2

ISBN 978-951-0-40693-9

